

„Itt mindenki ismeri a másikat”

Nem túl szakszerű szociográfiai látlelet egy mai falusi utcáról

Egy jó nevű, irodalmi körökben közismert, külföldön élő úr nemrégiben könyvet jelentetett meg, szűkebb pátriáját bemutatandó, a budapesti Király utcáról. Egy világvárosnak, amilyen Budapest, akár egyetlen kicsiny részlete is számos történeti, várostörténeti, építészeti, irodalom- vagy művelődéstörténeti emléket őrizhet. Valóban, a Király utcában álló épületek, a valaha is itt élt híres emberek, az itt megesett nevezetes események részei voltak a város és az ország történetének. Róluk szól a könyv. A ma ott élők lokálpatriotizmusát ezek az emlékek éltetik. Ezek miatt büszkék lakóhelyükre. A szerzőnek pedig kiszakítotttsága miatt megvan az a szükséges távolsága, amely történeti perspektívát ad tárgyának. S mivel a Király utca országosan ismert, a könyv széles körű érdeklődésre tarthat számot.

De vajon őriznek-e emlékeket egy kicsiny falu egyetlen utcájának házai, fái, rögei? Vallanak-e a múlttól ha nem is a kövek, de a jó fekete anyaföld? Legfőképpen pedig tudnak-e az egyszerű falusiak – akiknek látóhatára legfeljebb az utcán túl csak a község határáig terjed – az utcájukról, szomszédaikról olyan szemléletesen és olyan szeretettel mesélni, mint egy fővárosi világpolgár-öntudatú urbánus? No meg persze érdekes-e mindez a kicsiny közösségen kívül bárki számára? Szerintem, mint cseppben a tenger, egy falusi utca szociometriájában szinte az egész magyarországi falusi viszonyok tükröződnek.

Feltételezhető, hogy az itt élők, a „vidékiek” – ahogyan a pestiek kissé lenézően neveznek bennünket – a kisebb arányok miatt jobban ismerik mindennapi életük színterét, mint a fővárosiak a magukét. Az idősebbek a jelentéktelennek tűnő helyi változásokat is fel képesek mérni, a szomszédokat, utcabelieket nemcsak névszerint tudják megnevezni, hanem vagyoni helyzetük, életmódjuk, jellemük sem titok előttük, tudják, kik voltak szüleik, nagyszüleik, ismerik gyermekeiket is. Itt, ahogyan mondani szokták, *mindenki ismeri a másikat*. Ebben a mikrokörnyezetben azonban szinte teljesen hiányoznak az olyan országos jelentőségű épületek, személyiségek vagy események emlékei, amilyenekkel egy nagyvárosnak pusztán egy szelete is büszkélkedhet.

A mi utcánk épületeinek jó részét ismeretlen ezermesterek vagy legjobb esetben kőműves mesterek emelték a hagyományos formák, esetleg a maguk ízlése szerint. Lakói nyilván városi mintára, a kompenzálás igényétől hajtva egyre inkább igyekeztek házaiknak városias külsőt adni. Ennek az igyekezetnek legegyszerűbb módja az volt, hogy legalább az utca felőli falakat különböző színűre festették, vakolták. Így eltűnt a hajdani egyszerűségében is méltóságteljes, tisztaságot sugalló fehér, egységes utcakép.

Helyette ma a sárgától a zöldön, kéken át a vörösig a szivárvány szinte minden színében tetszelegnek az önmagukat megtagadó épületek. Mintha gazdáik talajvesztettségét, értékvláságát tükröznék. Ám a még élő parasztemberek, akiket még jó szívvel annak lehet nevezni, a szívükben őrzik mindazt, ami szűkebb környezetük jelenéről, múltjából megőrizni való. Néhány évtizede még a téli estéken összejáró vagy a vasárnap délutánokon az utcai kispadra vagy az árokpartra kiülő szomszédok kifogyhatatlanok voltak ezeknek a felidézéséből. Elég volt a beszélgetés során egy-egy jelen nem levő szomszéd vagy mindenki által ismert személy nevének megemlítése, s máris egymás szavába vágva tódultak a gyakran anekdotába sűrűsödött emlékek a jelen és a múlt kaleidoszkópszerű tarkaságával. A mai alkalmi utcai beszélgetések is tele vannak e mikrovilág közismert utalásaival, az efféle kitérésekkel: „Az olyan, mint...” És a helyi szó-láshasonlatok igaz történetek sorát idézik föl, újabb tárgyra váltva beszélgetésük fonálát, s a tudatukban őrzött emlékek aztán mintegy a közösség által alkotott pecsét, hitelesítik szóbeli véleményüket. „Úgy hazudik, mint a Balázsmisa” – mondják híres politikusunkról, miközben a utcánkban lakó ifjabb Balázsmisa apjára, a szállási Hány János lódításaira, hazugmeséire gondolnak, akinek gebe lova úgy kiitta a Duna vizét, hogy a pasasér (személyszállító hajó) megfeneklett benne. Aki a hirtelen jött zápor kitörésekor kezdte hajtani hazafelé lovait, de olyan sebesen, hogy csak a kocsi hátulját verte el az eső. (A pogány hitvilág táltos paripájából így válik mára mulatságos mese-figura s a politikusból meg Balázsmisához hasonló lódító.)

Azoknak a lelki proletárrá züllesztett embereknek, akik számára az a hely, ahol éppen élnek, ahová a sors szeszélye vagy a megélhetés parancsa vetette őket, pusztán lakóhely, sohasem érthetik meg a *Szózat* parancsát: *Itt élned, halnod kell!* De kívül rekednek a tősgyökeres helyi közösség fészekmelegén is. Nemrégiben egy szociális segélyért jelentkező, már néhány éve Bátyán élő embertől kérdezték a községházán, milyen utcában lakik. Válasza megdöbbenő és szociográfiailag is tanulságos volt. Ezt mondta: „Tudja a fene, de ott van a sarkon a dobosi kocsmá.” (Nyilván egy hasonló embertípus a fővárosban a legközelebbi plázával határozta volna meg lakhelyét.)

Valamikor a nyolcvanas évek végén egy korábban Szolnokra elszármazott bátyai parasztasszony, Hegedűs (Búr) Anica a rádióban meghallgatott egy velem készült műsort, ami természetesen Bátyáról szólt. Őt is, miként a régi fajta idősödő embereket ilyen esetben, elfogta a honvágy, gyerekkora, szülőfaluja jutott eszébe. Ennek hatására magnetofonjába mondta ifjúkori (harmincas-negyvenes évekből való) bátyai emlékeit, s a szalagot elküldte nekem felhasználás céljából. A lírai emlékezés tele volt dalokkal, anekdotákkal. Ebben az önriportban többek között szinte házról házra járva mutatta be a Kiss Ernő utcát lakóival, régi életmódjával együtt. Ennek az egyszerű parasztasszonynak ez az utcarajza egy naiv, hangulatos szociográfiai-néprajzi fénykép a mára jóformán visszavonhatatlanul eltűnt virágzó parasztfaluról. Hadd idézzek belőle egy rövid részletet mindennek bizonyítására.

„Mennyi sok szépség volt Bátyán. Elöttem van a mi utcánk – írja. – Kezdem a Göd-röktől. Onnan látszik a temető, másik végin meg a Tagok. Emitten a Szarvasék háza, a Korsósica, a kálvária. Mellette az emeletes iskolánk. Emitt a régi iskola, a tanítói la-

kások. Azért hívták az utcánkat Úri utcának, mert ott sok mindenki megfordult. Vörös Gyuláék darálója, nekik vót vízimalmuk is. Ott volt a bolt, a Guzsvánék kocsmája, ott laktak a doktorék, a Kleer szódásék, ott vót az Egylet, ahol a gyerekek mindig lopták a jeget, mert volt egy nagy gödör tele jéggel. Volt ott kuglipálya is. Nem vót akkor kóla, hanem márc, amit a gyerekek is ihattak. Akkor Gereb Karcsi, a kovács mester. Ott sok inas vót, segédek is. Az Etuska néni meg virágot árult. Mi gyerekek mindent hallottunk, láttunk. Velünk is foglalkoztak. Ott vót a Gmázó Anica néni, szegény süketnéma vót, de akkorákat nevetett avval a mázsás súlyával! Öröm vót nézni. A Zsebicséknek meg vótak bikájai. Még akkor fiatal vót. »Na, gyerünk, zavarjátok csak a kutyákat!«– mi meg segítettünk. A Guzsván Marci bácsiék meg árultak gyümölcsöket. Meg nagyon szépen tudott szőni Márta néni. Úgy is hívták, hogy Szorgos Márta. Ott vót a Rozák ángyi, szépen hímzett. Illés Pista bácsi, a Jókó, az borbély vót. Matyókéék háza iskola vót valamikor, apám is odajárt. Mondta: »Ott ültem a padlón, és írtam a palavesszővel.« Mégis mindent megtanultak, tudtak. Akkor a Rakiáséknek meg jó tejük vót, oda járt sok ember tejért. Mer ők mindenkinek segítettek mindenben. A Zsebics babó, a Pista bácsinak az édesanyja. Még akkor nem ment mindenért az ember orvoshoz, ott vót a Zsebics babó. Ha megharapott valakit a kutya, szaladtunk, a Zsebics babó fehér babot kettévágott, a sebre tette, bekötötte. Nem volt szabad levenni. Nem mentünk tetanusz oltásra, az meggyógyította. Ott vót a Tasó, a Szabó Sándor bácsi, a takács. Szépen szőtt. Ott vót a Kupuszeknek a háza. Ott mindig sok fiatal vót. Ott daloltunk. Má akkó utána nem vót több ház. Ott kezdődött a Varbák, olyan fás rész. Egyik utca végén vót akácfa, arra meg ilyen fűzfák. Sok libát lehetett őrizni, meg fára másztunk, énekeltünk. Elöttem van a Legelő. Ezök sokszó úgy álmomba is előjönnek, és akkor úgy érzem, mintha ott lennék.”

Ma már mi is ebben az utcában lakunk, itt, az utca végi Varbákban, a Legelőtől mintegy ötven méternyire építettük fiatal házasként a kor divatja, s főképpen szűkös anyagi lehetőségeink miatt vályogból „Kádár stílusú” kockaházunkat 1957–58-ban. 1957-ben ugyanis a községi tanács telkeket osztott négy forint / négyszögöl áron a Dobosban, a Legelő mellett. Ennek folytán minden utca végére még két-két telket lehetett kialakítani, nem is százötven, hanem kétszáz négyszögölesek. Így az évtized óta felgyülemlett lakásigénylők számát csökkenteni tudták mintegy 16 családdal. Én magam ugyan legénykoromban már itt éltem Szarvas G. János bácsi házában albérlőként Bátyára kerülésemtől, 1952 szeptemberétől nősülésemig, 1956-ig.

Bizony pályakezdemem a Rákosi-korszak legsötétebb időszakára esett, amikor nemcsak a nyomorúságos fizetés, a lerongyolódottság, a jegyre adott napi 25 deka kenyér, hanem a békekölcson, az örökös gyűlésezés, a folytonos ellenőrzöttség, a kettős lelkűség fenyegető lehetősége, a „jaj, mit mondtam” félelme, a személyi kultusz tapsos, gyomorszorító ünnepélyei jelezték, hogy itt közönséges zsarnokság van, még ha fennköltten proletárdiktatúrának nevezték is. Őszinte beszédet ebben az időben jóformán csak az utcabeli emberektől, a „dolgozó parasztoktól” lehetett hallani, akik – megbízva bennem – nyíltan kimondták a fagykáros, padláslesöpréses világban szentenciájukat. *Kutya világ, szűk esztendő, de ránk szakadt mind a kettő.*

Ez elől a mindent elnyelni akaró sötét világ elől kapaszkodót, megmentő szigetet jelentett nekem Ady, az *ember az embertelenségben*, eszményével. Akkor tájt végzett osztályom tablójának jelmondatát Aranytól kölcsönöztem Mennyire időszerű volt: *Ember lenni mindig, minden körülményben*. A szárszói programnak most jött csak el az igazi ideje. Volt-e fontosabb ekkor Kodolányi „megmaradni!” parancsánál? Adhatott-e valaki jobb tanácsot, mint Németh László, aki a túlélés lehetőségének a hagyományok legbelső udvarára, a tájházába való visszahúzódot ajánlotta?

Ott lettem albérlő hát Szarvas G. János bácsiéknál, aki feleségével és Anica nevű süketnéma, szellemileg fogyatékos nővérével lakta ezt a rangos-gangos, cserepes fedelű, padlós szobájú, hosszú parasztházat. Gyerektelenek voltak. A házat nem ő építette, hanem egy iparos, tőle vette talán még a húszas években. Folyosóját szépen esztergályozott faoszlopok tartották. Ők maguk tulajdonképpen a háznak csak két helyiségét lakták. Az utcai tisztaszoba szépen berendezve szinte érintetlen volt. Az utána következő fűthetetlen köves „előszoba” az én lakosztályom volt. A kemencével fűthető helyiség a házigazda családjának hálószobaként szolgált. A lakóház utolsó helyisége a tágas konyha, ezután az épület folytatásaként egy fészker következett, ahol különféle gazdasági szerszámokat tartottak. Ehhez kapcsolódott a János bácsiék által paprikaszárítónak használt műhely. A hátsó szomszédtól megvásárolt féltelekre már János bácsi építtette az istállót két lova és két tehene részére. A ház előtt esővizet és kerek kút, disznóól is állott. Az elkerített baromfiudvarban pedig tyúk és kacsák biztosították a legnehezebb időkben is a húsellátást.

Szarvas G. János a maga tíz-tizenkét holdjával módos gazdának számított, de mivel régebben paprikakerekedéssel is foglalkozott, csak hajszál híján került el a kulákká minősítést. Ebben nem kis szerepe lehetett annak is, hogy többször vendégül látta disznótoros vagy halászlé vacsorára a tanácselnököt vagy a párttitkárt. Mindig hangoztatta, hogy bár nincs gyereke, de ezért a nagy házáért versenyezni fognak azok, akik eltartásukat vállalják öreg korukra. Mekkora csalódott szegény! Szállási legényként hívták be az első világháborúba, ahol orosz fogságba esett. Az orosz polgárháború zavaros viszonyait kihasználva azonban hazaszökött, s falujába térve néhány katonacimborájával szétütött a Bátyán munkára kiadott, de aranyéletet élő szerb hadifoglyok között, akik már nagyon elszemtelenedtek a férfi nélkül maradt asszonyvilágban. A dunapataji ellenforradalmi felkelésben ő is részt vett. Lefegyverezte a vörös gátőrséget. Emiatt el kellett menekülnie rövid időre. A két világháború közti időben a községi előljárási tagja lett, pénztáros volt. Háborús és hadifogság-élményeit gyakran mesélte disznótorok alkalmával, egy részét magam is rögzítettem magnetofonnal.

Nem tudom, mióta vannak hivatalos nevei községünk utcáinak. Talán a két világháború közötti időkben keresztelték el őket a községi előljárók. A hivatalos névadás előtt – mint erről Hegedűs Anica is írt – Úri utcának nevezték. Hogy miért, arról már az idézett paraszti emlékezetben olvastunk. Ugyanazért, amiért Kecelen megszületett a népnyelvben a Keziticsókolom utca. Mindkét utca lakói között ugyanis az átlagosnál jóval több volt az olyan család, amelyik nem volt földművesnek nevezhető, még akkor

sem, ha nem is szakadtak el igazán a paraszti munkától. Ők, a paraszti életmódtól eltérő körülmények között élők, nem is mind egyidőben, hanem mintegy évszázados szórásban színesítették az utca szociális összetételét.

Az utca Gödrök parti végén egy régi, XIX. századi kéttantermes iskola állott tanítói lakással (Pénzes-féle iskola). Ma az emeletes iskola hatalmas, sátorra emlékeztető sportcsarnoka terpeszkedik a helyén. Mellette a hajdani Németh-féle kurtanemesi épületben laktak Baksáék. Mára egy ízlésesen tervezett modern óvodát építettek a helyére, amelynek három foglalkozási csoportjában mintegy harminc gyerek lézeng. Nos, a Baksa család három pedagógust adott a falunak. Elsőnek a legendássá vált, borszerető Gergő bácsit, a tanító urat, akinek nevéhez számos nevezetes történet tapad. Hadd mondjak el néhányat ezek közül jellemzésül. Bár igazgatója nemegyszer szemére vetette, hogy italosán megy be óráira, a tanfelügyelők mindig meg voltak vele elégedve, mert óráin „óriási tanulói aktivitást” tapasztaltak. Minden kérdésére szinte az egész osztály jelentkezett. A turpisságot persze nem tudhatták a tanfelügyelő urak. Azok a gyerekek ugyanis, akik valóban tudták a választ jobb, akik nem, azok a bal kezüket nyújtották föl a tanító úr előzetes intenciói szerint. Egy órájára például behozott kukoricás zsákjaiból egyet. No, gyerekek, mit jelent ez? – kérdezte a zsákra festett B. G. monogramra mutatva. Mire egy éles eszű tanítvány így felelt: B... a gazdája! Saját gyerekei is a népoktatást választották élethivatásul. Maca lánya tanítónő, Ica lánya meg óvónő lett, s mindketten vénkisasszonyok maradtak halálukig.

Mivel az utca másik végében meg mi lakunk feleségemmel, s régebben két lányunkkal, magunkat sem hagyhatom ki a seregszemléből. Feleségem szállási parasztlányból lett általános iskolai tanárnő, s egyikünk sem örökölt semmit szüleitől. Istencsudája, hogy némi állami kölcsönrel meg a falubeliek önzetlen kétkezi segítségével fel tudtuk építeni kicsiny házunkat. A hozzávaló szerfák nagy részét a Gödrök nyárfáiból magam termeltem ki néhány kollégám segítségével. Az udvar egy részét begyöpösítettem a szomszédok nagy megrökönyödésére. Mondták is: *No, tanító úr, magát is megfogta a cigány átok, hogy gyöpösödjön be az udvarod.* Amikor már az új ház udvarán önfeledten olvastam, az utcán haladó kocsin ülő, határba igyekvő szomszédok nemegyszer rám kiabáltak: *Tanító úr, nem gyün velünk? Jut még magának is egy kapa!* Szégyelltem magam. Egynek éreztem magam velük, de lám sorsukat mégsem vállalom egészen, mindennapi nehéz munkájukban nem vagyok társuk. Később lassanként a szükség is rákényszerített, hogy megfogjam a kapa végét. A tanács ugyanis nekünk is adott fizetéskiegészítésként illetményföldet, később meg a téesztől vállalhattunk néhány, kilométer hosszú paprikasort résziben.

Hozzánk költözött, s így mi istápoltuk haláláig magára maradt apósomat, később a hasonló sorsra jutott édesanyámat is. Ipamék halála után megörököltünk egy holdat az Árendás dűlőben. Így hát afféle „műparasztok” lettünk. Káposztát, fokhagymát, fűszerpaprikát, kukoricát termeltünk. Udvari kertünk meg ellátott bennünket zöldséggel, gyümölcssel. Mindez sok fáradsággal járt. Egyúttal a *műveljük kertjeinket* voltaire-i jelszó gyakorlati megvalósítását is jelentette. Tanítás után, nyári szünetben untig elegendő munkát adott a föld. Két lányunk éppen ekkor végezte a középiskolát, majd

az egyetemet, később meg a családalapításuk, fészekrakásuk ideje jött el, hát el is ment rájuk a föld adta jövedelmünk. Így persze belföldre nyaralni nagy ritkán, külföldre meg soha nem jutottunk el. Míg a városiaknak a nyár a szabadság ideje, falun épp ekkor van a munka dandárja. Ebben a puritán, önkizsákmányoló életformában is azonossá váltunk falubeli kortársainkkal. Közelebb kerültem hozzájuk. Ha kapálni láttak, már mint fajtájukbelitől kérdezték barátságosan: *No, van-e még sok? Kemény-e?* Eközben a néprajzi adatgyűjtést tudatosan és önkéntelenül minden idegszálammal állandóan végeztem. Az adatok feldolgozása, a belőlük levonható tanulság megfogalmazása, az írás a téli hónapokra maradt. Ha feltámadna, vajon elhinné-e apáink nemzedéke, hogy a „birtokunkból” megmaradt kétszáz négyszögöltől, mivel már nem bírjuk megművelni, ingyen sem tudunk megszabadulni. Nem kell a föld, pláne az ilyen kis parcella, senkinek.

Folytatva az utcabeli seregszeglét, eddig öt pedagógust említettem, a hajdaniakat nem számítva. Az utca közepén viszont az orvosi rendelővel egybeépítettettszolgálati lakásban Vitéz Laci bácsi, a község orvosa élte mindennapjait Babuci nevű feleségével és Ili nevű kislányával. Nekik volt az első televíziójuk 1957-ben. Laci bácsit, ha télvíz idején egy szállási beteghez vitték lovas szánkóval, mindig magára terítette gyönyörű hímzett subáját. Rengeteget fényképezett, s fotói, ha megvannak még valahol, a bátyai népelet rejtőzködő dokumentumai.

Hogy ki ne felejtsem, az orvosi lakással átellenben, az utca másik oldalán nyújtózkodott a két épület hosszúságú Guzsván ház. Zrínyi utca sarkára érő végében kocsmá működött A Guzsván család az úgynevezet „első famíliák” közé tartozott, s a XIX. században még igen jómódúnak volt mondható saját és bérelt birtokával. Történetüket Guzsván Mihály írta meg, aki községi tanácstitkárságot töltött be, de eljutott a megyei tisztviselőségig. Egyébként ez a familia sok neves embert adott a közösségnek. Többen töltöttek közülük hosszabb-rövidebb időt az öregbírói székben. A kommunista-szimpatizánsnak egyáltalán nem mondható Guzsván Antal bácsi például 1919-ben azért vállalta el a direktórium elnökséget, hogy védje a falut, hogy egyensúlyt teremtsen a vörös hatalom és a falu népe között. A család legnevesebb tagja mégis dr. Gallai Antal közgazdász volt. Ő már a '30-as években magyarosította a nevét. A Kalocsai Paprikafeldolgozó vezetőségi tagjaként 1944-ben megírta a kalocsai paprika történetét, amelyben jelentős helyet kapott a bátyai paprika története is. Az ő töretlen harcának köszönhető, hogy a falu véleményével szemben kormánytámogatással 1937-ben létrejött a paprikamonopólium a makói hagymások szintén ez idő tájt megszervezett szövetkezetének formájában. A háborúban hadbíró volt. Állítólag az oroszok 1945-ben elfogása után mindjárt kivégezték. Modernné átalakított házukban ma az agglegény tanár leszármazott él a jóformán magatehetetlen édesanyjával.

Az Úri utca nem paraszti népessége ezzel azonban nem ért véget, mert itt lakott Rockenstein Andor zsidó szatócs feleségestül, lányostul. Boltját egy ajtó választotta el lakásától. A kinyíló üzletajtó mindig megszólaltatott egy csengőt, mire a boltos máris a vevő rendelkezésére állt. Hozzá bármikor lehetett menni élesztőért, petróleumért, nyolcad kiló cukorért. Még hitelbe is adott. Ibolya lánya gyö-

nyörű fekete szépség volt. A családot 1944-ben deportálták, s onnan nem tértek vissza. Mesélték, hogy a Baksa lányok keresztényi buzgalmukban, de mégiscsak gyermeki játékból megkeresztelték zsidó játszótársukat, aminek akkor senki sem tulajdonított nagy jelentőséget. A Rockenstein család azonban a deportálás alóli mentesség reményében végső kétségbeesésében még ezt a már-már elfeledett gyermeki csínyt is próbálta felhasználni, persze hiábavalóan.

Gereb bácsi, a kovács, öttagú családjával meg a négytagú Hányik bognár család az iparosságot képviselte, Illés Pista bácsi (Jókó) bár borbély volt, inkább gazdálkodott, s csak esténként vagy szombaton, vasárnap járt el kis szerszámos táskájával azokhoz, akik igényt tartottak szolgálataira. Gereb bácsiról mesélték a harmincas években, s ő hiába tiltakozott ellene, hogy Milka nénit egy éjszaka, amikor a gellérthegyi boszorkánymulatságból ló képében hazatért, ő patkolta meg. A kovácsműhely a férfiak találkozó helye is volt. Jókat lehetett itt politizálni, míg a lovak vasalására várakoztak a gazdák. Hányik Jánost meg legény korában tréfálták meg, amikor udvarolni járt kissé kapatosan. A Szent Jánoska szobornál egy ott elbújt legény a szent hangján, túlvilági szózáttal figyelmeztette, hogy hagyjon fel az italozással.

Mindezek mellett egy szórakozóhely, az úgynevezett Egylet (Legényegylet) is emelte utcánk rangját. Ennek kocsmárosa Zsebics József is inkább a söntésben töltögette a fröccsöket, mintsem földjein görnyedt volna. Ellátták azokat harmadosai. Itt áll ma is a Paksról ideszármazott Vörös Gyula háza, aki a házában levő darálóból és a dunai hajómalmából élt meg. Nemcsak lisztet, de fűszerpaprikát is, mint mondják, különbet állítottak elő malmában, mint a gőzmalmokban.

Valamikor az ezernyolcszázad évek végén, mai fölső szomszédunk modern nagy háza helyén állott az utca utolsó épületként a másik, régi iskola. Rangos hosszú, hódfarkú cseréppel fedett parasztház volt. Erről is megemlékezett a már idézett Hegedűs Anica magnetofonos önriportjában. Ez az utcasor így iskolával kezdődött és iskolával végződött, rászolgált hát elnevezésére.

A házszámok 1950-ig 1-től kb. 1100-ig tartottak, tehát nem kezdődtek minden utcában előlről. Csúfolnak is a dusnokiak bennünket az őket tőlünk ért számtalan rátótiáda miatt viszonzásul, hogy mi csak hallgassunk, a bátyaiak még a templomra is házszámot tettek. (A templomot mégsem lehet egy kalap alá vonni a lakóházakkal!) A Kiss Ernő utca a belterület azon részében található, amelyet Dobosnak hívnak a XIX. században elsőnek itt házat építő, a 48-as szabadságharcban kisdobosként részt vevő s amúgy is Dobos családnevű ember után. Ez az a terület, amelyről Galgóczi 1870 táján azt írta, hogy utcái mérnökileg rendezettek, fákkal kiültették, szemben a Falunak nevezett régebbi belterület rendezetlenségével. A körülbelül egy kilométer hosszú, Duna felé vezető Rákóczi út a Dobos főútjának tekinthető, amelyet két házhelynyi távolságban keresztutcák szelnek keresztül. A Falut a Dobostól elválasztó Korsósica foktól számítva a Duna felé, a Kiss Ernő utca a harmadik ilyen keresztutca. (Jellemző az is, hogy a délszláv „-ica” helynévképzőt a bátyaiak már régóta a magyar Ica női névvel azonosítják, mint ahogy a bajaiak a maguk Sugovicáját Súgó Icának értelmezik. Itt meg azt beszélnek, hogy

egy korsós Ica nevű lánya innen hordta apja műhelyébe az agyagot.) Utcánk északnyugati vége az egykori Fok, a mai Gödrökre néz. (Ez utóbbiból termelték ki a földet, agyagot a házak építéséhez.) Másik vége meg a Legelőre, a Páskumra. Telkei eredetileg 150 négyszögölesek voltak, mára azonban megosztás, adás-vétel, házlebontás miatt némelyik kisebb, másik meg nagyobb. Az utca mindkét oldalán 18–18 hosszú, alföldi típusú parasztház állott. Ezt a rendet azonban már a XIX. században megbontotta az L alakú Németh-féle kúria kétakkora telekkel, ami később tanítói lakásként szolgált (Baksa-féle ház). A két világháború közti időben a Rockenstein nevű zsidó kereskedő építtet a másik oldalon hasonló méretű házat, de úgy, hogy az hosszabb oldalával nézett az utcára. A jómódú Illésék (Szotykáék) ezzel szemben szintén hasonló, de kisebb épületet emeltek. Erről a gazdáról is illelnek megemlékezni, mint a szocializmus áldozatáról.

Illés Jóska bácsi tízegynéhány holdas gazdaként a tehetősebbek közé számított, lányait azonban mégsem taníttatta. Ő maga és családja az utcabeli parasztemberekhez hasonlóan nem „iparososan”, hanem parasztosan öltözött. A férfinak csizma, bőrsipka, a nőnek bőszoknya, kendő dukált. Jóska bácsi csendes, szorgalmas, nagyon vallásos, templomba járó ember volt. Miután azonban 1960-ban egyik napról a másikra be kellett adnia földjét, s ami még fájóbb, lovait is a téeszbe, nem szólt senkinek, nem itta magát félholtra, nem kiáltott bibliai átkokat a rendszerre, csak csendesen hurkot vetett a nyakára, s az üres istállóban fölakasztotta magát.

Az utca sarkán pedig szintén egy L alakú épület adott otthont a község orvosának, dr. Vitéz Lászlónak. (Ez elég csúful kitoldva ma is orvosi rendelő, de a mai orvos már nem ott lakik.) Ugyancsak hosszabbik oldalával nézett az utcára Gereb kovácsék háza és műhelye.

Sok parasztház telkének utcai frontján állott a kapu másik oldalán egy kisebb épület, amit szárítónak nevezetek, mert ezekben szárították a paprikát. 1967 januárjában, amikor a világhírű sámánizmus kutató, Diószegi Vilmos Bátyán járt, én kísértem el gyűjtőútjaira. Estére, hogy ne kerüljünk túl messzire, a tőlünk negyedik házban lakó Szűcsékhez látogattunk el. Szűcsék kicsiny szárítójában legalább tíz szomszéd szorongott, s jóízűen beszélgettek, nekünk már alig jutott egy tényszerű hely, hogy a hiedelemvilágról faggassuk az összegyűlteket. Vilmos alig győzte jegyzetelni az elmondottakat. (Nem volt magnetofonja!) Én meg csak csodáltam, mint Csokonai egykor *a daloló falusi leányt és a jámbor puttonost*, hogy a tőlem néhány házzal arrébb lakó emberek milyen ősi hiedelmekkel élnek. Olyanokkal, amelyekről nekem csak halvány fogalmam volt addig. Legfeljebb a könyvekben olvastam róluk. De hogy ezek máig élnek, megdöbbenő hatással volt rám. Rengeteg táltos- és boszorkánytörténet került itt elő éjfélig. Nem egy közülük személyes élményként. Itt mondta el Szűcsné Marica néni azt is, hogy ők kisaszszonynapkor hajnalban a felkelő Napnál gyóntak. A Napnak mondták el bűneiket, s utána áldoztak a templomban.

A vallásosság egyébként hallatlanul egységessé forrasztotta a falut. Az ötvenes években még megtörtént, hogy az iskolás gyerekek megverték azt az osztálytársu-

kat, aki pénteken húst evett hazulról hozott tízóraiként. Utcánkban még tíz éve ádvent idején házról házra járt a szállást kereső szent család szertartása. Ma már az itt élőknek legalább egyharmada nem megy vasárnapi misére. A korábban említett Hegedűs Anica idézett emlékezésében elmondta azt is, hogy édesanyja miként szervezte meg a pillanatnyi harag miatt széthúzó utcabelieket a torkos csü-törtök megtartására. *Nagy szakajtót tett a fejire. Végig az utcán mindenkibez elment. Na, kinek mi van? Liszt, zsír, lekvár. És estére jöjjenek. A férfiak nem mehettek be éj-félíg. A asszonyok meg sütöttek fánkot, sütöttek tojást. A férfiak meg meglepték az asszonyokat. Kalocsáról elhozták a cigányokat. Éjjélkor bevonultak. Evés-ivás három napig. Közbe még borjút is vágtak. Olyan mulatás vót.... Még az orvost is meghívták.*

Nyilván a régi közösségi-szomszédsági élet hanyatlása hozta létre a hagyományte-remtés céljával azt az egészen új spontán „rendezvényt”, amelynek az elmúlt nyáron első ízben voltunk részesei. A tévéfüggővé vált utcabeliek ráunva a bűvös doboz pasz-szivitásra kényszerítő hatalmára, fellázadtak ellene, és közösségi alkalmat teremtettek. A középkorú Ék Filáék ugyanis augusztus egyik szombat estéjére utcabált rendeztek amúgy falusi módra. A szervező végigjárta a házakat, mint a hajdani lakodalmas vő-fély, s meghívott minden utcabelit. A szomszédok pénzt adtak össze, vacsorát főztek, minden résztvevő egy kis süteményt vitt magával, megfogadtak egy szintetizátoros ze-nészt. Az utca két végét papírszalaggal lezárták, aztán kirakták az asztalokat, székeket az utca közepére, ott ettek-ittak-mulattak-táncoltak hajnalig. A mulatságon a Kiss Ernő utca népességének a kétharmada, mintegy harminc ember vasárnapi ruhában jelent meg. A közös éneklésnek ugyan nem kedvez az elektronikus zene, ennek ellenére még dalra is fakadtak, mint egy régi fajta lakodalomban. Természetesen már nem népdalok szakadtak ki a többnyire idős résztvevők lelkéből, hanem magyar nóták, de volt közös dalolás. A városi utcabálnak és batusbálnak ezt a Kiss Ernő utcai prototípusát azóta más utcák és falurészek is utánozták.

Nem hiába nevezik a Duna-melléknek ezt a részét Sárköznek. A mocsárvilág meg a Duna gyakori kiöntései megtanították a táj lakóit nem a természet legyőzé-sére, hanem a hozzá való alkalmazkodásra. A házak építésekor alapozás helyett a telkeket feltöltötték, minek következtében a közöttük húzódó kocsíút mélyebben húzódott, s egyben a csapadékvizeknek a lefolyásra is szolgált. A legtöbb épület, még a nagyobb méretű is, vályogból készült. A házak legtöbbször cseréptetős, de akadtak itt nádfödelesek is szép számmal. (Mára teljesen eltűntek.) Anisityék azóta elbontott szép régi parasztházában még lerajzolhattam a szabadkéményes konyha berendezését, láthattam a szobát is fűtő banyakemencét s a nádtető meghosszabbí-tásából kialakított gang szépen faragott szarkaláb oszlopaikat. A házak téglá- hom-lokzata vagy timpanonos vagy barokkos kiképzésű. Szellőző lyukai rendszerint közrefognak egy bemélyedést, amely a házat védő Szűz Mária szobrocská elhelye-zésére szolgált. Nemegyszer olvasható itt az építetők monogramja s az építés év-száma is habarcsból kiképezve. Bár a faluban divat volt, ebben az utcában napsu-gár-oromdíszes homlokzatot az utóbbi ötven évben nem lehetett találni.

Volt viszont a Bendéék (Szabó) kapujában két gyönyörű ember alakú kapufélfa, amelyek úgy cövekelték a nyomorúságos portán, mintha őrt álló katonák volná-

nak. Bende, vagyis Szabó Sándor bácsiról csak későn tudtam meg, hogy egyike volt a sok bátyai takácsnak. Szövőszékét, amelyet talán saját maga barkácsolt, akkorra már nagy szegénységében eltűzelte. Egyetlen lánya sohasem ment férjhez, s nyilván nyomorúságos helyzetük is hozzájárult, hogy később magára maradván megzavarodott. Még a módos Perityék (Mézesék) kapuját is ilyen bálványokra emlékeztető oszlopok képezték az '50-es években. A kapufélfák sok-sok öregaszony hajnal elé imádkozásának lehettek a tanúi, s ez a tény szerintem a bálványforma máig tudat alatt élő szakrális tiszteletével volt kapcsolatban. De a szerelmes legények is itt beszélgettek a házból füttyszóval kicsalogatott leánnyal éjféléig, s a bevonuló regruták pedig búcsúzaskor megölelték a kapubálványt. Szóval „még a kapufélfától is búcsút vetek” valami ősi pogány szokást követve öntudatlanul.

A módosabb házak udvarát élére rakott téglákkal fedték be. Az udvarokban ott állott a gémeskút a rovással és a vályúval, hogy a ház meghosszabbított részében kiképzett istállóból kivezetett lovak vagy tehének könnyen vízhez jussanak. Tupcsiáék háza előtt, szinte a kerítés utcai tövében is állott egy gémeskút, amelyet azok is használhattak, akiknek az udvarában nem jutott hely vízszerezésre. Emlékszem, hogy az utca egyik nagyon szorgalmas, ám igen szegény embere, a mindenkiket komának szólító Markos Marci bácsi, aki a tanítót azért koma úrnak nevezte, de őt meg az egész falu csak Markos komának, nos, ő még az ötvenes években is – nyilván a régi gyakorlatot követve – az utcán, pontosabban a háza előtti járdán vermelte el a krumpliját. Aki tudta, a háza elé egy-két sor téglát rakatott, így kevesebb sár ragadt az arra közlekedők csizmájára.

A bátyai utak, utcák azonban az 1970-es évekig őszi-téli-tavaszi időben olyan sárosak, kátyúsak voltak, hogy azokban legfeljebb lovas kocsival lehetett közlekedni. Győrffy István *Nagykunsági krónikájában* írt a régi idők tiszántúli úttalan útjairól. Bajnai Józsefnek meg még 1882-ben a Gogol regényeiből ismert „szegény barbár Oroszország” vendégmarasztaló sáros útjait juttatta eszébe a korabeli sárközi közlekedés. Nálunk néhány évtizede a teherautó is megfeneklett utcánk sárában. Mi magunk is első Trabantunkat ősztől tavaszig egy a falut átszelő műút mellett lakó ismerősnél tartottuk. Utcánkban tanulmányozhattuk a régészek azon megállapítását, miszerint a lakott terület felszíne vastagodik. Szokás volt ugyanis a kátyúk eltüntetése érdekében a házak építési törmelékét a kocsútra hordani. Anisityék egész vályogházát az útra terítették szét, s így az bizonyos szintkülönbségeket eredményezett, az út lejtést kapott. Tavasszal meg az utcabeli gazdák vagy később a téesz fogatosai letárcsázták a kőkeménnyé száradt kátyúkat. A szárazságban szinte sziklaszilárddá tömörödött kocsútra az 1970-es években úgy terítették szilárd burkolatot, vagyis kohósalak-zúzalékot, aszfaltot, hogy semmiféle talajmunkával azt nem készítették elő, nem alapozták meg. Mégis több évtizedes használat után is, jóformán minden javítás, felújítás nélkül mind a mai napig kitart, s máig őrzi az egykori földút kisebb nagyobb hepehupáit.

A liba és kacsza falkákat reggelenként ugyanúgy az utcára eresztették, mint a kanász túlkére a sertéseket. A tehéneknek nem is kellett jelet adni. Minden állat

hamar megtanulta, merre van a legelő vagy a fok. Egyszer-kétszer kellett csak kikísérni a gazdának őket, aztán tudták a járást, esténként mindenféle állat hazatalált. Ilyenkor csodálatos hangzavar és illatár telepedett az utcára. (A falu-Magyarországon akkoriban mindenütt így volt ez. Művészi megjelenítését olvashatjuk ennek a „falusi idillnek” Kodolányi korai novelláiban.) A villanyhálózat 1948-as kiépítése után a sokszor szárnyra kapó libafalkák nemegyszer nekirepültek a vezetőeknek, s kiverték a biztosítékot. Természetes az is, hogy az úton, de még a járdán is otthagyták táplálékuk végtermékét az állatok.

Az utca tágassága lehetőséget adott a majoranna vagy a bab kisztelelésének. A harmincas években pedig még a tűzveszély miatt a disznópörzsöléseket is az utca végén a fűzfásban (Varbák) végezték.

Sok ház előtt állítottak egyszerű kis fapadot, amelyekre vasárnap délutánokon vagy ráérősebb időben esténként kiültek beszélgetni. Ilyenkor a szomszédokat vagy a messzebről érkezett vendégeket sem hívták be a házba, inkább ott álltak a kispad mellett, az árokspartra telepedek vagy a magukkal hozott gyalogszékre ülve tárgyalták meg a falu és a világ dolgait.

A Kiss Ernő utcában is volt elég fiatal, de annyi nem, hogy egy bandát alkossanak. A legény- és lánybandák nem utcák szerint szerveződtek.

A Kodolányi *Földindulás* című drámájából készült gyönyörű film első kockái szívbemarkolóak. Az üresen maradt ormánsági ház ablakait bedeszakázzák. Mintha egy koporsó födelét szegeznék le. Az egykezés következménye, az elmúlás, a halál szele érint meg bennünket a képek láttán. Az *Ormánsági utazás* című szociográfiai riportkötetében Kodolányi is házról házra mutatja be Vajszló elnéptelenedését, pusztulását, a falu halálát. Ma már – mint Fekete Gyula írta – az egész ország egyetlen Ormánság. Akkor tehát Bátya is?

Nézzünk csak szét az utcában. Kik állnak a helyünkbe néhány év múlva? A negyven-ötven évesek a fiatalabb korosztályok közé sorolhatók ebben a populációban. Két szomszédunknál – ők is már ebbe a korcsoportba tartoznak – van egy-egy tízéves gyerek. Nem is kell több – vallják öntudattal, hisz ők, a szülők is alig találnak munkát. Tőlünk a harmadik házban élnek Tupcsiaiék. Nekik egy tízéves lányuk és egy hatéves kislány van. S aztán itt vannak nem messze a mostanában Kalocsáról kiköltözött Szűcsék, ahol a nagyszülők, valamint lányuk férjével és a két általános iskolás unokával egy födél alatt élnek. Ez a harmincegynéhány ház utánpótlása összesen a jövő évtizedeire. Kisbaba, óvodás nincs az utcában.

Baloghék két középiskolása már egy másik foghíjas nemzedéket képvisel. Éppen abba a csoportba sorolhatók, ahová az utca közepén épült házban lakó Ékék két gyermeke. Ék Fülöp temetőgondozó és egyénileg gazdálkodó gazda, egyházközségi képviselő. Az ő fiuk és lányuk is középiskolás Supliczék két lánya túl a húszon, már megint egy más generáció, főiskolások, s már ma is távol laknak szüleiktől. Soha nem fognak itt élni.

De vegyük csak számba demográfiai szempontból a további utcabelieket. Szemben lakik velünk az özvegy, hetvenöt éves Kupuszné. Ő számunkra az a jó szomszéd, akiről a közmondás azt tartja, hogy előbb látjuk, mint a napot. A téesz kertész brigádjá-

ban dolgozott, majd odahaza kalocsai hímzéseket riselinezett balatoni butikok számára. Miután varrógépe elromlott, abbahagyta a munkát. Csak házát és udvari kertjét tartja példásan rendben. Házassága minden igyekezetük ellenére meddő maradt. Most egyedül él, de még el tudja látni önmagát. Önzetlenül segíti pénzzel, munkával testvére gyermekeit. Az ilyen asszony akkor is átnéz a szomszédjába, ha egy napig nem látta őt. Jaj, tán nem beteg? A beteget süteménnyel, itallal látogatja, s megosztja vele minden értesülését, a falu pletykáit. Kupuszné Anica szomszédja a sógorasszonya, a hasonló korú, szintén gyermektelen Haszánné Kupusz Terus, aki gyermektelen özvegyasszony nővérével lakik, s bár ősidők óta leszázalékolta, a kis földceskájén fokhagymát termel, s ennek jövedelme jól kiegészíti téesz nyugdíját, földjáradékát. Az utca több családját említettem már, de szedjük rendbe az utca családjait, házait. Mit mondanak a számok? (A következőkben 30 házzal számolok, s egy családot egy házzal, egy háztartással veszek egyenértékűnek.)

Az utca lakónépessége 44 fő.

Egy ház átlagos lakószáma: 1,46 fő.

12 ház mai lakóinak kihalása után nem valószínű, hogy természetes örökösük foglalná el (költözne bele) az épületet. 6 ház kiürülése 10 éven belül, a másik 6 házé 30 éven belül valószínű. Harminc év múlva tehát 17-re növekszik az utca lakatlan házainak száma. A mai épültek 44%-a lesz lakott, ha addig még megmaradnak a villany-, gáz- és vízvezeték-csatornahálózatba bekötött, tehát komfortosnak mondható hajlékok, s nem bontják le őket.

Gyerekekkel élő család: 6 (a családok/házak ötöde).

Idős házaspár (rendszerint nyugdíjasok) gyerek nélkül: 8 (a családok/házak több mint negyede).

Egyedül élő, özvegy, elvált: 11 (a családok/házak több mint harmada).

Üresen álló ház: 5 (a családok/házak majd ötöde).

A felsorolt csoportokban található közül eredetileg is gyermektelen volt: 3.

Egy gyermeke van (volt): 7.

Két gyermeke van (volt): 15.

Szellemi fogyatékos az utolsó 50 évben: 4.

Öngyilkos az utolsó 50 évben: 2.

Kisasszony nap után, ha végigmegyünk az utcán, még sok házon látunk paprikás szütyőket. Ez arra utal, hogy sokan foglalkoznak még paprikatermesztéssel. Mégis csak nyomait találjuk a régi homogén agrárjellegnek. De nézzük csak meg alaposabban, miből él ennek a falusi utcának a népessége?

Vállalkozó van 2 (egy mezőgazdasági és egy autószerelő).

Ipari, kereskedelmi alkalmazott kb. 7 fő (nekik is van földceskájuk, innen a mellékjövedelmük).

Alkalmi munkából, mezőgazdasági napszámból él: kb. 4 fő.

Aktív tanár: 1 fő.

Csak a földjéből él: 2 család (6 fő). A vállalkozót nem számítva.

Nyugdíjból és saját földből él: 3 fő.

Csak a nyugdíjából (földjáradékából) él: 11 fő.

Sok házban már csak magára maradt, élemedett korú házaspárt találunk. Többnyire még jól bírják a munkát. Kisebb-nagyobb földjükön gazdálkodnak, üzemben vagy a téveszben szerzett nyugdíjukat kiegészítik ennek jövedelmével. Az ügyesebbek kapcsolataikat kihasználva, pénzüket nem sajnálva már a téveszes időkből leszállékoltatták magukat, aztán inukszakadtáig dolgoztak a háztáji, mostanában pedig a visszakapott földecskéiken. Van olyan gazda (vagy inkább utóparaszt), aki traktort, kisbuszt vásárolt, s káposztját, hagymáját, cseresznyepaprikáját a budapesti piacokra szállítja rendszeresen.

Gerényiék, Perityék s a két Illés család, valamint Beerék tekintélyes szép háza üresen áll. Falaik megrokkannak, udvarukat felveri a gyom. Míg városaink tele vannak hajléktalanokkal, az éig szöknek a ház- és a lakásarak, addig falvainkban bagóért lehet megvenni nemcsak lerobbant, hanem kitűnő állapotban levő épületeket is. Ennek ismeretében költözött utcánkba a '90-es években egy nyugdíjas budapesti és egy kalocsai család. Az előbbi annyira magának való, zárkózott, hogy még a nevüket sem ismerjük. Városi házuk vagy lakásuk árának töredékéért vehették meg bátyai házukat. Az üresen maradt épületek ablakait egyelőre még nem deszkázzák be, mert ma még van, aki időnként felkeresi, kiszellőzteti őket. Illés Ágica Ausztriából látogat haza évenként egyszer, Illés Pista Budapestről jön le néha egymagában, néha a feleségével néhány hétre nyaralni szülei házába. De Perityné Matild már a kalocsai kórház elfekvő osztályán várja, hogy sorsa beteljesedjék. Lányát ő tagadta ki, fia meg őt. A módos Gerényi (Komlódi) ház a két örökös fiútestvér veszekedésének tárgya. Egyikük nemrég szabadult a börtönből, másikuk Kalocsán lakik. Beerék meg elváltak, ezért üres a nemrég épült ház. Ház tulajdonképpen nem kell senkinek. El sem lehet adni őket. Helybelieknek nem kell, mindenkinek van hajléka. Városból meg nem igen jönnek falura lakni. A községi hirdető minden száma tele van eladó ház és föld kínálatával. A szállási házak sorsa előrevetíti a falusi épületek jövőjét. Az egykor szépen gondozott, vakító fehérre meszelt tanyák lumpenproletárok kezére jutva gyorsabban mennek tönkre, mintha üresen maradtak volna.

Negyvenéves osztálytalálkozóra hívtak meg volt általános iskolai tanítványaim. A megjelent harmincegynéhány vëndiák háromnegyed része vidékről érkezett. Egykori tanítóik, tanáraik közül már csak mi képviselhetjük feleségemmel a régi tantestületet. Az iskolaépület a régi. Az a Klebesberg-program során 1929-ben emelt nyolcosztályos egymeletes iskola, amelynek építéséhez annak idején a polgári község pénzzel, a lakosság meg kétkezi munkával járult hozzá. Katolikus jellegét az államosításig megtartotta, hisz apácák is oktattak benne. A tanterem, ahol a találkozó kezdődik, akkora, hogy hajdan ötven gyermek is elfért benne a négyülékes rögzített padokban. Most nyolc kétszemélyes mozgatható tanulói asztallal, s a hozzá való tizenhat székkal van berendezve. Tizenhat első osztályos sajátítja el itt az írás-olvasás tudományát, hogy aztán életében talán egyetlen könyvet se vegyen a kezébe. A 170 tanuló iskola sok egykéje – külön gyerekszobával – közül alig húszan iratkoznak be a községi könyvtárba.

Nem kell megijedni, hogy ennek a tizenhat gyerekek már egy nyolcada cigány. Az országos és a helyi születési statisztikában egyre nagyobb hányadot képvisel ez

az életerős kisebbség. Fontos volna, hogy a többségi társadalomba való beilleszkedésükhöz az iskolában ismerjék meg a társadalom normáit, ám közben a maguk másfajta gondolkodásmódját, magatartásformáit is közvetítik kortárscsoportjuknak. Hírlik, hogy jövőre már csak 11 iskoláskorba lépő tanuló várható. Náluk már nem egészen egynegyedét képviseli a cigányság.

Eltűnt a tanterem főfaláról a feszület, nincs meg a tanítói tekintélyt sugalló katedra, az állványos fekete tábla, a hengeres vaskályha. A mennyezetet fénycső armatúrák borítják, híruk sincs a régi gázlámpáknak, de még a cilinderes villanykörteknek sem. A falak mellett fűtőtestek sorakoznak. Micsoda technikai haladás. Mire elfogynak a gyerekek, megszűnik a tanítás, el lehet adni az épületet a telekkel együtt. A falu mégis iskola nélkül marad, az a néhány tanuló meg, aki még a faluban kerülközik, naponta buszozhat Kalocsára. Őket már kötéllel sem lehet majd arra bírni felnőtt korukban, hogy Bátyán éljék életüket. Nyilván az iskolában folyó munka is olyan korszerű, mint a berendezése. A falon ugyanis a tanító néni szép szemléltető rajzai sorakoznak kartonlapokon a betűk képeivel. Az A betűt az Anett, a B-t a Barbara, a C-t a Cintia keresztnév illeszti szóba. Az M-et sem a Mihály vagy a Miklós, hanem a Milán képviseli. Csupa divatos név, nem ám holmi nevetségesen elavult Anna vagy Borbála, József vagy János.

Ballagok a Kiss Ernő utcán. Lábamnak már ismerős minden négyzetcentimétere. Automatikusan kikerüli a járdából kiálló téglákat. Ahogy haladok, tudom kinek a háza előtt megyek el. A szembejövők általában előre köszönnek, vagy tréfásan megkérdezik: *No, tanító úr, messze-e kenyér nélkül?* Vagy: *Lösz-e eső?* Meg-megállok, egy-egy pillanatra, hetvenöt év terhe nehezedik a vállamra, behunyom a szemem, s a kapukban, a kispadokon máris régi kedves alakok jelennek meg. Hol vannak már, Istenem! Itt Kupusz bácsi nyitja a kaput, hogy kocsijával kiálljon, amott feleségem távoli rokona, a tündérmesék kifogyhatatlan mesélője, Koprivanacz Örzse néni állít meg a „no, hogy van az Anica?”. Látom lelki szememmel Marica nénit, aki sok szép népdalt, gyermekdalt énekelt nekem magnetofonomba, s a házuk előtti virágoskertet gyomlálja. Fényes, tiszta árnyak.

Nem csoda, hogy én, a jászági származású, mégis a Tisza partjáról ide vetődött ember „lúd tojta, víz hozta” létemre, úgy érzem, elmondhatom a költővel: „Íme, hát megleltem hazámat.” Megerősítésül, a magam igazolására Németh László szavait idézem. „Azt követelik tőlünk, hogy szeressük a hazát? De hát mi lett a haza? Elvontság, mint az emberiség. Adjátok vissza az embereknek a tájhozát, tudatosítsátok körülmények és munka, lélek és láthatárral kiöltet világ kapcsolatát: a haza tapinthatóbb és szerethetőbb lesz. A nemzet életének melegezőtüzeit a tájhozák közepén kell kigyújtani – a kis egység, amelyet még ismerünk, s melyben minket is ismernek több embert enged be a nemzet életébe, s milliókhoz közelebb fekvő kultúrköröket teremt.”

A láttelelet elszomorító. Szabad-e ehhez a pusztuló faluhoz és néphez ragaszkodni, lehet-e szeretni, s főleg lehet-e segíteni rajta? Meri-e vállalni a sokszor kigúnyolt népért síró, népmentő próféta szerepet a vidéki értelmiség? Ne mondja senki, hogy a bemutatott valóság világjelenség, nyugodjunk bele, vegyük tudomásul.

Bizonyos az, hogy csak így lehet? Biztos, hogy a körülmények erősebbek az emberi lélek akarásánál? Micsoda értékek válnak semmivé a szemünk láttára. Nemcsak a nemzetmegtartó néphagyományra gondolok, de arra az emberi magatartásra és erkölcsiségre, ami minden kultúrának az alapja. Gondoljunk az egykori parasztság tapasztalaton alapuló általános agronómiai tudására, tekintély- és törvénytiszteletére, szorgalmasságára, munka-, föld-, család- és hazaszeretetére, mély vallásosságára, konzervativizmussal párosult újító kedvére, kockázatvállaló bátorságára. Van-e még, s lesz-e a jövőben, aki mindezt megőrizze, fontosságát hirdesse? „Hol vagyon, aki merész ajakát hadi dalnak eresztvén a riadó vak mélységet felverje szavával?” Próbáljuk meg hát a lehetetlent akár a világ ellenében is. (Többes számban beszélek, talán nem vagyok egyedül. Falusi értelmiségiek, ha vagytok még, rátok számítok!) Legalább addig is őrizzük a tüzet, mert annak nem szabad kialudnia.

BALATONFÜREDI SALVATORE QUASIMODO EMLÉKDÍJ

Balatonfüred Város Önkormányzata ismét meghirdeti verspályázatát
a Salvatore Quasimodo Emlékdíj elnyerésére

Valamennyi pályázó **két magyar nyelvű, kiadatlan, más pályázatokon nem díjazott és nem említett művel vehet részt.** A pályamunkákat gépirással **5 példányban** kérjük eljuttatni

2008. május 31-ig

a következő címre: Polgármesteri Hivatal 8230. Balatonfüred, Szent István tér 1.

A kettőnél több verset küldők pályázatát nem áll módunkban figyelembe venni, illetve a csak egy példányban küldött pályázatokat sem.

Valamennyi beküldött példányon kérjük feltüntetni a pályázó teljes nevét és címét, a borítékra írják rá: ***Quasimodo költői verseny!***

A beküldött műveket nem áll módunkban visszaküldeni!

***A pályázaton első díjas költemény elnyeri az Emlékdíjat, valamint
400.000 Ft összegű ösztöndíjat.***

A pályázat döntőjébe került költemények részt vesznek a 2005. évi „**Ada Negri nyomában**” című nemzetközi pályázaton Brianzában.

A zsűri a fődíjon kívül más díjakat is kiadhat.

A díjkiosztót a **2008. szeptember 6-án** rendezendő nemzetközi költőtálalkozó keretében, az este 6 órakor kezdődő gálaesten – a zsűri jelenlétében – tartjuk meg.